

УДК 316.472.45+316.772

Аспірант Данько Ю.А.

ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Рецензент: д.філос.н., професор ХНПУ імені Г.С. Сковороди Денисенко І.Д.

ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ МЕРЕЖЕВОГО СУСПІЛЬСТВА

В статті автор досліджує становлення і розвиток мережевого суспільства і мережевої комунікації. Розглядаються поняття «мережевого суспільства», «мережі», «соціальної мережі». Приводяться приклади різних видів соціальних мереж, показан прогноз розвитку соціальних мереж і формування мережевої парадигми.

Ключеві поняття: комунікація, мережеве суспільство, мережа, соціальна мережа, мережева парадигма.

У статті автор досліджує становлення і розвиток мережевого суспільства і мережевої комунікації. Розглядаються поняття «мережевого суспільства», «мережі», «соціальної мережі». Наводяться приклади різних видів соціальних мереж, дається прогноз розвитку соціальних мереж, та формування мережевої парадигми.

Ключові поняття: комунікація, мережеве суспільство, мережа, соціальна мережа, мережна парадигма.

The article talks about the formation and development of the network society and network communication. The concepts of "network society", "network", "social network." Provides examples of different types of social networks shows the forecast of development of social networks about a new network paradigm.

Key concepts: communication, network society, network, social network, network paradigm.

Постановка проблеми. У сучасному світі спілкування між людьми спростилося до максимального рівня. Сьогодні величезна відстань між людьми не перешкода для спілкування. Це стало можливо завдяки тотальній інформатизації нашого життя, а саме появі Інтернету в кожному будинку. А останнім часом і активним розвитком соціальних мереж.

На сьогоднішній день соціальні мережі міцно увійшли в наше повсякденне життя. Кількість користувачів по усьому світу вимірюється мільйонами. На стадії становлення соціальні мережі в основному використовувалися лише для спілкування та розваг. Але зараз ми спостерігаємо те що соціальні мережі стають також повноцінним інструментом і для бізнесу. Це обумовлено присутністю в мережах конкретної цільової аудиторії і можливістю тісно спілкуватися з живими людьми. Тому сьогодні історія виникнення та розвитку, перспективи функціонування соціальних мереж поступово перетворюються в одним із актуальних напрямків наукових досліджень і викликає зацікавленість з боку науковців.

Аналіз актуальних досліджень. Провідними західними вченими які займалися проблемами дослідження мережевого суспільства є Д. Белл, М. Кастельс, А. Тоффлер, А. Турен, Дж. Гэлбрейт, Р. Інгельгарт. Проблематика соціальної взаємодії в мережі Інтернет розкривається у дослідженнях соціологів Н. Бейма, П. Коллока, С. Кайзлера, Г. Рейнгольда, Л. Спрелла, С. Херрінга та ін. Ціла низка американських вчених вивчають становлення соціальних мереж, розглядають основні положення та принципи їхнього використання та прогнозують їхнє майбутнє. Це, насамперед, Джозеф Б. Вальтер, Д. Вестерман, Б. Ван Дер Хейд, С. Тонг, Л. Лангвелл, Дж. Кім, Дж. Антоні. Серед віт-

чизняних науковців вивченням мережевого розвитку суспільства займаються Р. Абдєєв, С. Афанасьєв, В. Біанкі, С. Дука, В. Іноземцев, С. Дятлов, Н. Моїсєєв та інші. Низка українських та російських вчених займалися дослідженням Інтернету у різних його проявах – С. Бікбаєва, А. Біккулов, В. Іванов, А. Рунов, досліджували питання спілкування, комунікативного середовища та діалогу в Інтернеті.

Мета статті – проаналізувати феномен соціальних мереж у контексті становлення і розвитку мережевого суспільства як нового типу міжособистісної комунікації.

Виклад основного матеріалу. Будь-яке суспільство формується на базі комунікаційних інформаційних зв'язків, але лише у двадцятому сторіччі це питання стало предметом серйозних наукових міждисциплінарних досліджень. Виникла гостра необхідність у вивченні інформації як інноваційного ресурсу у сфері комунікації та в якості одного з основних факторів розвитку людського суспільства в цілому. Стало очевидним, що інформаційні технології формують базові функціональні залежності в системі соціальних зв'язків і відносин [1]. Аналізуючи вплив мережевих технологій на соціум найголовніше значення набуває мережа Інтернет, пронизуючи всі сфери суспільства як на локальному, регіональному, так на більш масштабному, глобальному рівні. На локальному рівні користувачі мережі обмінюються між собою файлами, інформацією, вступають в процес комунікації. На більш широкому рівні вони отримують вже більше можливостей комунікації і в пошуку інформації. Вони стають законодавцями мережевого простору. І найважливішим завданням тепер стає задоволення широкого кола інтересів і потреб кожної людини, що може бути здійснене за допомогою віртуального мультимедійного простору Інтернету. Значне розширення та поширення мереж, масштаби їхнього використання призводять до того, що люди, об'єднуючись мережами, стають членами нового типу суспільства – мережевого [2].

Формування мережевого суспільства є історичною відповіддю на ситуацію комунікаційного надлишку. Суспільство, ключову комунікативну роль в якому починають грати мережі, вільно формує об'єднання людей і групи за інтересами. На відміну від традиційних соціальних структур мережі здатні сприймати і самостійно створювати нові комунікативні конфігурації, недоступні для традиційних інститутів.

Сучасні комунікаційні технології дозволяють створювати соціальні спільноти (Інтернет-ком'юніті) з практично будь-якими заданими характеристиками – освітніми, професійними, віковими. Вони формуються на тлі акселерації соціального часу і посилення динаміки комунікаційних форм у процесі суспільного відтворення. При цьому стійкі відносини поступаються місцем постійної зміни, а суспільство стає схожим на рефлексивні та комунікаційні спільноти [1].

Найбільшу популярність у даний час у літературі стосовно мережевого суспільства мають роботи М. Кастельса. Свої роздуми про мережеве суспільство Кастельс вбудовує в більш широкий контекст технологічної революції і теорії інформаційного суспільства. Кастельс констатує факт трансформації соціальності в сучасному суспільстві. Він використовує визначення спільноти Б. Велмана, що включає в себе поняття мережі: співтовариства – це мережі міжособистісних зв'язків, що забезпечують соціальну взаємодію, підтримку, інформацію, почуття приналежності до групи і соціальну ідентичність. Цей принцип побудови співтовариств М. Кастельс називає мережевим індивідуалізмом.

Теоретичні результати досліджень Кастельса є найбільш вдалим узагальненням інновацій у традиції соціологічної теорії модерну, що йде від Д. Гелбрейта, Д. Белла, Е. Тоффлера, А. Турена.

Серед інших концепцій осмислення деяких важливих аспектів мережі є соціологічна концепція П. Бурдьє. Він не звертається спеціально до проблематики мереж. Він намагається запропонувати архітектуру соціального простору. Тим не менше саме мережеві комунікації пропонують інженерні рішення того, що міститься в архітектурному задумі Бурдьє. Мережа – один з основних способів, за допомогою яких досягається ефект структурування соціальних впливів у просторі суспільства [3, с. 65].

А.В. Назарчук під мережевим суспільством розуміє виникнення «абсолютно нової якості соціальної комунікації, стрімким чином трансформує інститути і практики сучасного суспільства» [3, с. 61]. Також мережеве співтовариство визначають як локальну мережу, що самоорганізується, реально взаємодіючих в Інтернеті людей, які використовують для цього той чи інший, але загальний для всієї групи засіб спілкування. Вони об'єднані в спільноту за принципом більш-менш постійних контактів, які є наслідком загального для них інтересу. Крім того, можна говорити про певну форму регулювання внутрішніх відносин в співтоваристві [4, с. 51].

У рамках виникнення теорії мережевого суспільства були розроблені такі базові поняття, як «соціальна» та «інформаційна мережа», «мережевий вузол», «мережева структура». На думку М. Кастельса, традиційні вертикальні зв'язки в побудові усіляких структур поступаються місцем мережевим горизонтальним структурам [5, с. 254]. Глобалізація, яка призводить до виникнення численних спільнот на локальному рівні, стимулює всевітні зв'язку цих співтовариств по горизонталі. Такі спільноти, що будуються за єдністю або близькістю інтересів і мотивацій їхніх учасників, зв'язуються один з одним подібно осередкам мережі. Причому «мережі» виникають на всіх рівнях, що призводить до різкого зниження вертикальних процесів у політиці, економіці та культурі.

Аналізуючи мережі, можна сказати, що ключовим, хоча далеко не єдиним механізмом формування мереж є Інтернет. Ніяким традиційним інститутам не під силу формування таких широких і різноманітних мережевих спільнот. Інтернет породив новий тип «соціальних мереж».

Поняття «мережа» інтерпретується по-різному М. Кастельс визначає мережу як «сукупність пов'язаних між собою вузлів» [6, с. 155].

А.В. Назарчук дає визначення мережі як полімагістральної структури, в якій дві точки завжди зв'язуються безліччю магістралей, а кожна магістраль складається з безлічі відрізків і шляхів [3, с. 63].

Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі під мережею розуміють «ризомну» освіту, що не має центрального стержня, але має розгалужену структуру. На їхню думку, в широкому розумінні поняття «ризом» може бути застосовано до опису сучасного світу, який характеризується відсутністю централізації, впорядкованості і симетрії. Його можна використовувати для пояснення феномену «мережа» [7].

Мережа – це завжди конгломерати об'єктів, це взаємодія між ними за допомогою повідомлень.

Сучасна мережа – це динамічна система, сенс існування якої комунікація. У ході комунікації по мережі передається інформація, яка стає самостійною реальністю, що передуює смисловим навантаженням [8, с. 239].

Мережа здатна охоплювати весь світ, використовуючи механізми міжособистісної комунікації. Мережа дає можливість фрагментувати комунікацію, адаптуючи її під фізіологічні умови людського існування: існуючи в континуумі часу і простору, що став щільним і замкнутим, мережа залишає відкритими горизонти і проєкції комунікації.

Мережева комунікація має низку особливостей і властивостей, що виділяють її з інших типів комунікації. Як у всякій мережі, основна властивість комунікаційної мережі – багатоканальність, висока щільність логістичних шляхів переміщення інформації. Якщо якась ланка випадає з мережі, комунікація легко знаходить інші шляхи, альтернативні ланцюжки комунікаційних ланок [3, с. 63].

Соціальні мережі співставні в сучасній соціокультурній ситуації із засобами масової комунікації, тому вони виконують всі функції засобів масових комунікацій. За критерієм періодичності, доступності, фінансовому критерію мережева комунікація є найбільш ефективною в сучасному комунікативному просторі. Традиційні засоби масової комунікації виступають в якості центрів, спочатку акумулюють інформацію, потім її сортують і розповсюджують. Соціальні мережі характеризуються потенційно нескінченним числом незалежних центрів акумуляції і поширення інформації, що визначає її глобальність, демократичність, але й безконтрольність. Ці характеристики закладають нові смислові конструкти в організації комунікативного простору сучасного суспільства [9].

Треба зазначити, що поняття «соціальна мережа» має кілька значень у понятійно-категоріальному апараті соціології. Основне, широке значення припускає трактування соціальної мережі як структури, що складається з вузлових елементів і зв'язків між ними – соціальної павутини.

Навколо цього поняття сформувався відносно самостійний напрям, так званий «мережевий підхід» (С. Вассерман, Б. Веллман, Л. Фріман та ін.). Однак з появою і поширенням в Інтернеті нового типу сайтів (соціальних мереж) у соціології виникло друге, більш вузьке значення цього терміна, а саме його трактування як веб-сервісу, що забезпечує можливість комунікації великих груп людей та їхнє об'єднання у віртуальні спільноти за інтересами. Особливістю побудови соціальних мереж стало те, що їхній зміст наповнюється самими користувачами, а крім спілкування та комунікації у акторів з'являється можливість споживати медіа-контент та весь спектр розважальних продуктів, вести економічну, політичну та іншу діяльність [10, с. 155].

Виділяють різні види соціальних мереж. Наприклад – публічні (з відкритим доступом для усіх бажаючих) або закриті, лише для співробітників певної компанії, корпорації, де працівники обговорюють власні проекти та розміщують конфіденційну інформацію. Соціальні мережі також поділяють за спрямованістю: для розваги та відпочинку (загального характеру), для пошуку роботи, професійного зростання, наукового спрямування тощо. Соціальні мережі вивчаються з різних точок зору, наприклад, деякі дослідження розглядають використання соціальних мереж з врахуванням таких факторів, як частота відвідування. Підраховується час, витрачений на відвідування соціальної мережі або частота відвідувань сайту в середньому за тиждень (чи інший встановлений дослідником період часу) [11].

Соціальні аналітики намагаються прогнозувати розвиток соціальних мереж, зокрема, Д. Армано вважає, що соціальні мережі будуть все більш популярними, більш мобільними і більш закритими для «не членів соціальної групи». При цьому виділяють такі тенденції:

1. Соціальні мережі стануть менш «соціальними» у міру того, як групи починають відсіювати «непотрібних» членів;
2. Корпорації будуть прагнути використовувати цей механізм, тому що все більше компаній переконалося, що в соціальних мережах можна краще й ефективніше організувати обслуговування клієнтів;

3. В міру того, як бізнес буде усвідомлювати значимість використання внутрішніх і зовнішніх мереж, соціальні мережі будуть ставати більш небезпечними;

4. Компанії формалізують політику використання соціальних мереж, включивши до неї правила взаємодії працівників один з одним;

5. Мобільність стане невід'ємною рисою соціального спілкування, особливо для службовців тих компаній, в яких забороняється використання соціальних мереж в робочий час [10, с. 158].

На думку дослідників, соціальні мережі – основна причина, по якій сьогодні росте кількість часу, проведеного в Інтернеті. Головні їхні переваги – можливість користувачів заявляти про свої інтереси і розділяти їх з оточуючими. І це дає підстави стверджувати, що соціальні мережі є не тільки засобом для спілкування, але й потужним маркетинговим інструментом, більш того, дослідники вважають, що незабаром вони стануть необхідним інструментом для ведення діяльності. Соціальні мережі служать майданчиком для неформального спілкування, допомагають створювати нову музику, служать серйозним інструментом для пошуку співробітників і партнерів.

Незважаючи на різницю в трактуваннях даного поняття, всі дослідники сходяться на тому, що мережа має розгалужену структуру, що має безліч взаємопов'язаних і рівнозначних шляхів, і охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства. У даний час активно розвиваються мережеві технології, які характеризуються низкою особливостей:

- в основі мереж лежить комунікація індивідів;
 - мережа існує як певна середина, в якій взаємодіють учасники;
 - продукти, породжені мережею, віртуальні і можуть існувати відносно самостійно;
 - мережа не ієрархічна, має розгалужену структуру [3, с. 72].
- Однією з характерних рис соціальної мережі є соціабельність, яку можна визначити як почуття легкості та невимушеності в соціальних взаєминах особистості, засноване на оволодінні ефективними навичками соціальної взаємодії. В основі соціабельності лежить феномен довіри, який нерідко розглядається «як продукт стійких соціальних зв'язків, які складають основу соціального капіталу».

Соціабельність – можливість суб'єкта підтримувати певне число контактів, а деяка сумарна сумісність з тими суб'єктами, з якими встановлені контакти, показує оптимальність використання цих контактів – обмін інформацією та ресурсами, або конфронтацію [9].

Ці особливості мереж проявляються у всіх сферах людської діяльності: економіці, політиці, освіті, культурі, інформаційному просторі, технології і управлінні і т. д. Таким чином, мережа має тотальне значення і поширюється на всі явища соціуму [7, с. 72].

Соціальна мережа, що володіє конструктивним потенціалом в динаміці масових інформаційних потоків і функціями, наприклад, як накопичення і реалізація соціального капіталу, безумовно, має аксіологічний статус у сучасному суспільстві. Основна цінність соціальної мережі полягає в тому, що вона в сучасних умовах вже є не просто засобом комунікації, а проявляє себе як механізм конструювання комунікативного простору сучасно суспільства [9].

Широке розповсюдження мережевих технологій стає панівним у соціумі і сприяє формуванню мережевої парадигми. Цей феномен пояснюється тим, що даний період часу характеризується стрімким розвитком високих технологій, що призводить до якісної зміни в соціально-економічній сфері життя суспільства. Сутність мережевої парадигми розкривають її ідеали, норми, методи наукового дослідження і понятійний апарат [12, с. 71].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Становлення інформаційного суспільства призвело до загальної комп'ютеризації та впровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій в усі сфери життя. Знання та інформація стають ключовими джерелами продуктивності і конкурентоспроможності, еволюції соціуму на сучасному етапі. Соціальні мережі, будучи не тільки засобами масової комунікації, а механізмом конструювання комунікативного простору, виконують низку функцій, створюючи ціннісний базис свого існування. Ми маємо всі підстави стверджувати, що соціальні мережі є новим, але дуже динамічним феноменом інформаційного суспільства (становлення якого відбувається як в Україні, так і в інших країнах світу), проблемне поле якого потребує подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Лукиных Т.Н. Аксиологический и идеологический статус сетевого общества в информационном социальном пространстве постановка проблемы / Т.Н. Лукиных, Л.В. Нургалева // Открытый междисциплинарный электронный журнал «Гуманитарная информатика». – Выпуск 3. – Социально-гуманитарные проблемы информатизации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://huminf.tsu.ru/e-jurnal/magazine/3/luk_nur.htm.
2. Кравченко Т.А. Становление сетевой парадигмы в эпоху постнеклассической науки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/intelekt/2010_8/Kravchen.pdf
3. Назарчук А.В. Сетевое общество и его философское осмысление [Текст] / А.В. Назарчук // Вопросы философии. – 2008. – № 7. – С. 61–75.
4. Семенов И. Воля к идентичности: сопротивление и информационные технологии [Текст] / И. Семенов // Интернет и российское общество. – М.: Гендальф, 2002. – С. 48–69.
5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура [Текст] / М. Кастельс; пер. с англ. под науч. ред. О.И. Шкаратана. – М.: Гос. ун-т., Высш. шк. экономики, 2000. – 606 с.
6. Кастельс М. Галактика Интернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе [Текст] / М. Кастельс. Перевод с англ. А. Матвеева. Под ред. В. Харитонова. – Екатеринбург: У-Фактория, 2004. – 328 с.
7. Емелин В. Глобальная сеть и киберкультура. Ризома и Интернет [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://emeline.narod.ru/rhisome.htm>.
8. Брун О.Е. Развитие теории социальной сети [Текст] / О.Е. Брун // Вестник МГИМО-Университет, 2011. – №1 (16). – С. 236–241.
9. Лещенко А.М. Социальные сети как механизм конструирования коммуникации в современном обществе: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.11 «Соціальна філософія» / А.М. Лещенко. – Пятигорск. – 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/sotsialnye-seti-kak-mekhanizm-konstruirovaniya-kommunikatsii-v-sovremenom-obshchestve>.
10. Лобовікова О.О. Соціальні мережі як феномен інформаційного суспільства / О.О. Лобовікова, А.С. Мельніков // Вісник Львівського університету. Серія соціологічна, 2011. – Випуск 5. – С. 154–160.
11. Романенко О.В. Погляди сучасних зарубіжних дослідників на роль соціальних медіа в політичній комунікації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal///Soc_Gum/Gileya/2012_62/Gileya62/P14_doc.pdf Заголовок з екрану.
12. Аршинов В.И. Философские проблемы развития и применения нанотехнологий [Текст] / В.И. Аршинов, М.В. Лебедев // Философские науки. – 2008. – № 1. – С. 58-79.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2013